

ПРАДМОВЫ І ПАСЛЯСЛОЎІ ДА БІБЛІІ ЭПОХІ АДРАДЖЭННЯ І НАШЫХ ДЗЕН: ПАРАЎНАЛЬНЫ АСПЕКТ

Практыка напісання прадмоў да свяшчэнных тэкстаў узнікла дастаткова даўно. Адным з першых узораў прадмоў да біблейскага тэксту можна лічыць прадмову, якой распачынаецца «Кніга мудрасці Ісуса, сына Сірахава» (каля 170 г. да н.э.): «Многое и великое дано нам через закон, пророков и прочих писателей, следовавших за ними, за что должно прославлять народ Израильский за образованность и мудрость; и не только сами изучающие должны делаться разумными, но и находящимся вне [Палестины] усердно занимающиеся [писанием] могут приносить пользу словом и писанием. Поэтому дед мой Иисус, больше других предаваясь изучению закона, пророков и других отеческих книг и приобрета достаточный в них навык, решился и сам написать нечто, относящееся к образованию и мудрости, чтобы любители учения, живая и в эту [книгу], еще более преуспевали в жизни по закону» [1, с. 645]. Нагледзячы на тое, што «Кніга мудрасці Ісуса, сына Сірахава» не з'яўляецца для праваслаўных кананічнай, у пратэстанцтве і ўдаізме прызнана апакрыфічнай, а для католікаў з'яўляецца другакананічнай. Ф. Скарына яе надрукаваў адной з першых у 1517 г. (услед за кнігамі «Псалтыр», «Іоў», «Прытчы Саламона»), паколькі лічыў, што яна «всю науку о добрых нравех в себе замыкающе» [6, с. 160]. У сваёй прадмове да гэтага біблейскага тэксту Францыск Скарына пісаў, што ў кнізе гаворыцца «о мудрости, о страху господнем, о слове божем, о справедливости, о вере, о пощоби, о надежи, о чистоте, о службе божей, о долготерпении, о смиреннии, о милостыни, о крепости, о трезвости, о мерности, о почитivosti, о щедроте, о тяжести, о долголюбии <...>» [5, с. 168] – гзн. пра найлепшыя якасці, якія павінныя быць у чалавека. Цікава, што прадмова, якую да біблейскага тэксту напісаў ўнук Ісуса, сына Сірахава, пэўным чынам пераклікаецца з прадмовамі Ф. Скарыны, а таксама звязана з адной з найважнейшых мэтаў, якія паставіў перад сабой беларускі асветнік, друкуючы свяшчэнныя кнігі: «для похвалы божией и размножения мудрости, умения, опатренности, разуму и науки» [5, с. 168]. Гэтаксама і ўнук Ісуса, сына Сірахава, тлумачыў, што пераклаў свяшчэнны тэкст для тых, хто знаходзяцца ў чужых землях, жадае вучыцца, спасцігаць мудрасць і жыць паводле закона Божага.

Вядома, што з'яўле не пасляслоўяў да свяшчэнных тэкстаў таксама вядзе свой пачатак ад старажытнасці. Д следчык М. М. Розаў лічыў узнікненне пасляслоўяў і прыпісак данай візантыйскай традыцыі, якая патрабавала абавязковага спалучэння трох элементаў: паляккі Богу за закончаную працу, пахвалы таму, хто замовіў кнігу і звароту да чытача з просьбай выправіць магчымыя памылкі, якія ўзніклі пры перапісанні тэксту [4, с. 51]. Праўда, дадзеная традыцыя дастаткова часта парушалася і некаторыя элементы маглі змяняцца ці набываць большую інфарматыўнасць.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што да нашага часу было назапашана дастаткова шмат тэкстаў, якія цікава было б параўнаць для таго, каб высветліць, як паступова змяняліся і якімі наогул былі прадмовы і пасляслоўі да Бібліі. Паколькі гэтая праца аб'ёмная і спецыфічная прадмоў і пасляслоўяў да розных (у тым ліку рэлігійных) тэкстаў розных перыядаў прывесчана дастаткова шмат навуковых работ (У. Конана [3], Ю. Лабынцава, Л. Ігнацінай, А. Ялеонскай і інш. [7]), то ў сваім невялікім даследаванні мы лічым мэтазгодным абмежавацца толькі некаторымі тэкстамі, якія так ці інакш маюць дачыненне да Беларусі (прадмовамі і пасляслоўямі Ф. Скарыны і прадмовамі і пасляслоўямі да Бібліі 1990 г. (прадмову напісаў А. А. Круглоў) і 1993 г. (перадрук з Сінадальнага выдання)). Кнігі канца ХХ ст. былі выдадзеныя ў Мінску.

Безумоўна, вялікая колькасць Біблій наогул не мае прадмоў і пасляслоўяў (у прыватнасці, гэтая заўвага справядлівая ў адносінах да перакладаў свяшчэнных тэкстаў на беларускую мову к. XX і пач. XXI ст.). Сучасныя Бібліі звычайна не маюць прадмоў да кожнай кнігі. У некаторых Бібліях змяшчаецца кароткі змест таго, пра што будзе расказвацца ў той або іншай главе, аднак, звычайна не даюцца ніякія дадатковыя тлумачэнні. Гэта не ў апошнюю чаргу звязана са спецыфікай успрымання свяшчэннага тэксту, кансерватыўнымі царкоўнымі традыцыямі, з бояззю дапусціць сэнсавыя скажэнні свяшчэннай кнігі. Таму спроба далучэння да ўжо гатовага кананічнага тэксту нечага свайго (няхай сабе і прадмовы) можа падацца блюзнёрскай. Можа быць гэтым тлумачыцца той факт, што прадмовы і пасляслоўі на сучасным этапе звычайна ўзнікаюць у тым выпадку, калі Біблія друкуецца з пэўнай мэтай: напрыклад, калі Біблію прадстаўляюць як сусветна вядомы помнік старажытнай культуры (напрыклад, Біблія з прадмовай А. А. Круглова 1990 г. на рускай мове), як узор складанага тэксту, фактычна зборнік міфаў, легенд, гістарычных падзей. Ці, напрыклад, з'яўленне шматлікіх экзэмпляраў і перакладаў на родныя мовы Біблій абумоўлена пэўнымі грамадска-палітычнымі ўмовамі. Так у 90-я гады XX ст. пасля развалу Савецкага саюза стала з'яўляцца вельмі шмат Біблій, якія друкаваліся з мэтай распаўсюджвання свяшчэннага тэксту на тэрыторыі краін, якія доўгі час знаходзіліся пад уплывам атэістычнай ідэалогіі, а таму Біблейскі тэкст вымагаў тлумачэнняў, звязаных найперш з рэлігійнымі пытаннямі (у Мінску, напрыклад, Бібліі пэўны час раздаваліся проста на вуліцах, прычым, можна было атрымаць розныя пераклады і варыянты – поўны біблейскі тэкст або толькі Новы Завет).

У сваім даследаванні мы сканцэнтруем асноўную ўвагу на прадмове Ф. Скарыны да ўсёй Бібліі і на прадмовах да мінскіх выданняў 1990 і 1993 г. Выданне Бібліі на рускай мове 1990 г. падрыхтавана не для багаслужэння. А. А. Круглоў, аўтар прадмовы, прапаноўвае зірнуць на свяшчэнны тэкст з пункту погляду мастацкай літаратуры. Пры тым, што А. А. Круглоў аспрэчвае гістарычную дакладнасць падзей, згаданых у тэксце, піша пра тое, што значэнне Бібліі для развіцця мастацтва і фарміравання духоўнай культуры не варта пераацэньваць (Ф. Скарына прытрымліваўся іншага меркавання, паколькі для яго многія веды, у тым ліку тыя, што тычацца розных відаў мастацтва, змяшчаюцца ў Бібліі) і наогул выказвае меркаванне пра тое, што пройдзе час і людзі перастануць звяртацца да рэлігіі, а тэкст Бібліі захавецца як зборнік міфаў і паданняў, тым не менш у некаторых момантах яго прадмова падобная да прадмовы беларускага асветніка. У прыватнасці, у яго падобны падыход да апісання самага свяшчэннага тэксту. Як і Ф. Скарына ён па чарзе разбірае часткі і кнігі, з якіх складаецца Біблія. Для параўнання: у прадмове Ф. Скарыны гаворыцца, што «Второй пророк божий Еремиа, во утробе материне посвященный, во младости своей начал пророковати. К тому теже написал книжку, еже словоъ «Плачь Еремийн» [6, с. 160], а ў прадмове А. А. Круглова мы чытаем, што «В Плаче Иеремии в форме элегии оплакивается падение Иерусалима и Иудейского царства, вавилонское пленение его жителей царем Навуходоносором в 587–586 годах до н.э.» [1, с. 10]. Бясспрэчна, аўтары канцэнтруюць увагу на розных момантах. Ф. Скарына адзначае найперш духоўнае значэнне кнігі, у той час як А. А. Круглоў засяроджае ўвагу на іх гістарычнай адпаведнасці. Прадмова А. А. Круглова цікавая яшчэ і тым, што аўтар вельмі высока ацэньвае працу самага Ф. Скарыны, піша пра тое, што «ён быў адным з першых ацэнцеляў, якія выдавалі Біблію на роднай мове» [1, с. 15]. І дадае: «Дарэчы, выданні Францыска Скарыны былі сустрэтыя вельмі непрыхільна Рускай праваслаўнай царквой» [1, с. 16]. Нягледзячы на пэўную антырэлігійную скіраванасць прадмовы (прычым, аўтар выказваецца вельмі мякка і наогул стараецца не засяроджвацца на гэтым моманце, усё ж варта памятаць, у які час і дзе рабілася гэтая праца), А. А. Круглоў прапаноўвае ўдум-

ліва і сур'ёзна паставіцца да біблейскага тэксту. Пасляслоўя гэтае выданне не мае. У канцы змешчана карта, паказальнік евангельскіх і апостальскіх царкоўных чытанняў, табліца, у якой адлюстроўваецца паслядоўнасць евангельскіх падзей, невялікі артыкул, прысвечаны грашовым адзінкам, згаданых у Новым Запавеце.

Другое выданне, якое мы разгледзім, несумненна прызначана для веруючых ці зацікаўленых хрысціянскай верай людзей. Адпаведна, прадмова да біблейскага тэксту амаль поўнасьцю прысвечана пытанням веры. Але і ў гэтай прадмове мы можам адзначыць паралелі з прадмовай Ф. Скарыны. Як і ў прадмове беларускага асветніка, у выданні 1993 г. тлумачыцца, што такое Біблія: «Біблію нельга назваць адной кнігай. Гэта цэлы збор кніг, бібліятэка, напісаная пад кіраўніцтвам Богам людзьмі, якія жылі ў розныя стагоддзі. У Бібліі ёсць і гісторыя, і філасофія, і навука. Яна таксама ўключае ў сябе паэзію і драму, біяграфічныя звесткі і прарочствы. Чытанне Бібліі дае нам натхненне» [2, с. 5]. Параўнаем з тэкстам Ф. Скарыны: «Библиа – греческим языком, по рускии сказуется – книги. <...> И тако паденнем и людем простым ест наука, учителем же и людем мудрым подивлени <...> В сей книзе всее прироженое мудрости зачало и конецъ; Бог вседержительъ дознавалъ бываеть. <...> Ту навчение филозофии добронравное, яко любити Бога для самого себе и ближнего для Бога, имамы. Ту справа всякого собрания людского и всякого града, еже верою, соединением ласки и згодюю послолитое добре помножено бываеть. Ту научение седми наукъ вызволенныхъ достаточное» [6, с. 157]. У выданні 1993 г. таксама даюцца парады наконт таго, як варта чытаць Біблію і ідзе пералік біблейскіх тэмат, якія тлумачаць, чаму вучыў Ісус. Згадаем, што Ф. Скарына ў сваіх прадмовах да таткова часта выкарыстоўвае цытаты. А ў прадмове да ўсёй Бібліі змясціў цытаты прарокаў, у якіх прадказваецца прыход Ісуса Хрыста.

У канцы выдання Бібліі 1993 г. змешчаныя карты некаторых мясцін, пра якія ідзе гутарка ў тэксце, а таксама шмат месца займае «Дыялог» (адказы на рэлігійныя пытанні, якія звычайна задаюць людзі).

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што прадмова да Бібліі Ф. Скарыны мае шмат паралеляў з сучаснымі падобнымі тэкстамі. Ва ўсялякім выпадку А. А. Круглоў, які змясціў прадмову да выдання 1990 г., быў знаёмы непасрэдна з тэкстамі Ф. Скарыны і цалкам верагодна, што яго прадмова была напісана з улікам узору беларускага асветніка (нам падаецца не выпадковым згаданне імені Ф. Скарыны ў прадмове А. А. Круглова). Што тычыцца выдання 1993 г., то мы не можам сцвярджаць, што на фарміраванне тэксту, які папярэднічае непасрэдна кананічным кнігам, паўплывала менавіта творчасць Ф. Скарыны (ніякіх сведчанняў пра гэта няма), але нельга не адзначыць той факт, што ў сэнсавых адносінах некаторыя ўрыўкі з гэтага тэксту фактычна ідэнтычныя кавалкам тэксту з прадмовы нашага асветніка.

ЛІТАРАТУРА

1. Библия: Книги священного писания Ветхого и Нового завета. – Минск : Беларусь, 1990. – 1376 с.
2. Библия: Книги Священного Писания Ветхого и Нового завета канонические в русском переводе с параллельными местами / Издание миссионерского общества «Новая Жизнь» Кемпус Крусэйд фор Крайст Интэрнэшнл. – Минск : Типография им. Ф. Скорины, 1993. – 292 с.
3. Конан, У. М. Прадмова / У. М. Конан // Францыск Скарына і яго час : энцыклапедычны даведнік. – Мінск, 1988. – С. 460–462.
4. Розов, Н. Н. Послесловия Ивана Федорова как продолжение русской рукописной книжной традиции / Н. Н. Розов // Федоровские чтения. – М., 1987. – С. 51–54.
5. Скарына, Ф. Предъомлова доктора Францыска Скорины с Полоцька в книгу Исуса Сирахова / Ф. Скарына // Старажытная беларуская літаратура : зборнік ; уклад. Л. С. Курбека. – Мінск, 1990. – С. 167–169.

6. Скарына, Ф. Предъсловие доктора Франціска Скорины с Полоцька во всю Бивлію рускаго языка / Ф. Скарына // Старажытная беларуская літаратура : зборнік ; уклад. Л. С. Курбека. – Мінск, 1990. – С. 157–161.
7. Тематика и стилистика предисловий и послесловий ; под ред. О. А. Державина и др. – М. : Наука, 1981. – 304 с.